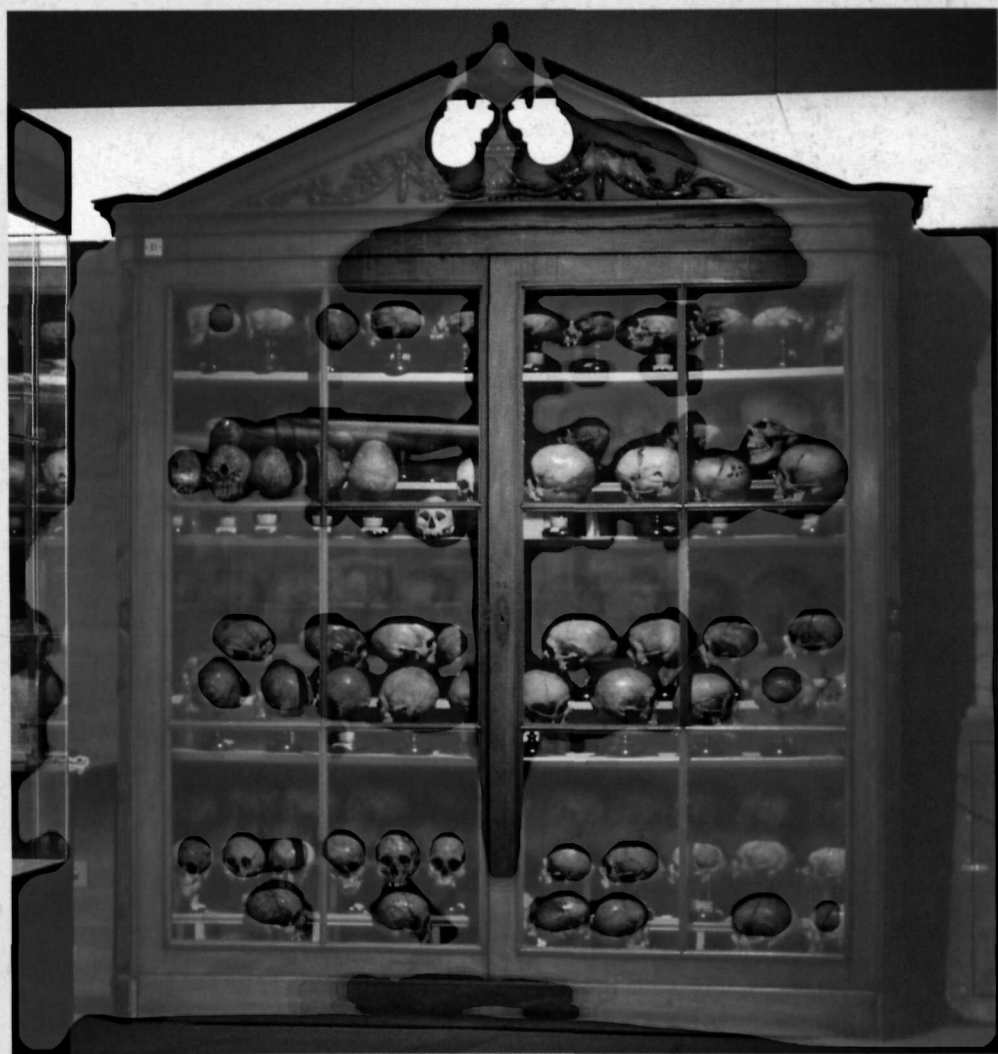

GESCHIEDENIS

der

GENEESKUNDE

NR

4

juni
1994

JAARGANG 1

VERSCHIJNT
TWEEMAANDELIJKS

LOSSE NUMMERS
f 19,50 / BEF 375

- Wijn als geneesmiddel in de Oudheid
- Bartholomaeus van Brugge, wijsgeer
- De 'Assistentenspaarder van Narath'

Hepatica (deel 2)

- H.F.J. Horstmanshoff & H. Beukers -

Bron van lusten

Een rationalisatie van de gedachte dat de lever de zetel is van de affecten en van de profetie vinden we bij Plato (427-347 v.Chr.). Hij scheidt de menselijke psyche in drie delen. Het leidende zieledeel (*hêgemonikon*), het rationele denken, situeert hij in het hoofd; de borst is de zetel van het *thumoeidês*, de moed, of de wil; in de onderbuik, meer speciaal in de lever, stelt hij zich de zinnelijke begeerten (*epithumêtikon*) voor: honger, dorst, sexualiteit. In zijn dialoog *De Timaeus* (70a-72b) gaat hij uitvoerig op de lever in. De lever is glad, glanzend, zoet en tegelijk ook bitter (door de gal). De profetische trance en de dromen komen voort uit de lever en laten zich gelden als het verstand is uitgeschakeld. Analooq aan deze hiërarchische indeling ordent Plato de burgers van zijn ideale staat: de filosofen aan de top; de krijgsliden als wachters en hoeders vormen de middenklasse; de boeren en arbeiders die moeten zorgen voor het lichamelijke voortbestaan, helemaal onderaan.

Hippocrates

Volgens de antieke medici is de lever een belangrijk orgaan. De Hippocratische humorale pathologie in haar klassiek geworden vorm (*De natura hominis*, 'Over de natuur van de mens', 4, 6.38-40, Littré) leert dat er vier lichaamssappen zijn: slijm, bloed, gele gal en zwarte gal. Zij zijn de dragers van de vier temperamenten (het Latijnse *temperamentum* betekent letterlijk 'menging'). Ieder van die humores heeft zijn oorsprong in een orgaan. Zo ontstaat bloed in het hart

en gele gal in de lever. Latere Hippocratische teksten zien echter de lever als bron van het bloed. Het zit zo, legt Galenus in zijn commentaar uit: de lever is de oorsprong van de venen; en het hart, met zijn ingeboren warmte (*calor innatus*), van de arteriën. De auteurs van het *Corpus Hippocraticum* waren meer geïnteresseerd in de klinische aspecten van de lever dan in de anatomische. Zo wordt vermeld (9.168, Littré) dat de lever vijf kwabben heeft. Die waarneming moet gebaseerd zijn op dierenlevers, niet op die van mensen. En dierenlevers bestudeerde men in de Oudheid in overvloed.

Lever als bloedvormend orgaan

Eén van de belangrijkste teksten (Fr 60 van Staden) uit het alleen fragmentarisch overgeleverde anatomische handboek van de Alexandrijnse arts Herophilus (3de eeuw v.Chr.) gaat over de lever. Hier wordt de menselijke lever voor de eerste keer in de geschiedenis nauwkeurig beschreven. Autopsie moet de grondslag zijn geweest voor zijn beschrijving. Zijn tijdgenoot Erasistratus, eveneens te Alexandrië werkzaam, ontwikkelde de leer van de lever als bloedvormend orgaan. Galenus werkte deze theorie verder uit. De lever werd gezien als de plaats waar de voedselbrij (*chylus*) in bloed wordt omgezet. Tot in de 17de eeuw, toen microscopisch onderzoek mogelijk werd, gold die opvatting als één van de dogma's van de geneeskunde: '*sanguificatio est chyli in sanguinem mutatio*' (hematose is de verandering van chylus in bloed). De werkelijke functies van de lever werden

pas in de 19de eeuw onderkend. In 1853 publiceerde Claude Bernard zijn *Nouvelle fonction du foie*. ■

Dr. H.F.J. Horstmanshoff, classicus
Rijksuniversiteit Leiden, Leiden
Prof.dr. H. Beukers, hoogleraar
Geschiedenis der Geneeskunde,
Rijksuniversiteit Leiden, Leiden

Literatuur

- Daremberg Ch. La médecine dans Homère ou études d'archéologie sur les médecins, l'anatomie, la psychologie, la chirurgie et la médecine dans les poèmes Homériques. Parijs: 1865.
- Hagen H. Die physiologische und psychologische Bedeutung der Leber in der Antike, Bonn: Diss, 1961.
- Jahn T. Zum Wortfeld 'Seele-Geist' in der Sprache Homers. Serie Zetemata. Heft 83. München: 1987.
- Laser Archaeologia Homérica. Heilkunst und Körperpflege deel S, Göttingen.
- Lloyd GER. Magic, reason and experience. Cambridge: Cambridge University Press, 1979.
- McDonald M. 'Terms for life in Homer', Transactions and Studies of the College of Physicians of Philadelphia, 1982.
- Meer LB van der. The bronze liver of Piacenza, Amsterdam: Gieben, 1987.
- Meije SR van. Art. 'Σπαρ', Lexikon des Frühgriechischen Epos, kol. 927 Göttingen, 1987.
- Onians RB. (1951). Origins of European thought about the body, the mind etc. Cambridge: Cambridge University Press, 1951.
- Pöschl V. Bibliographie zur antiken Bildersprache. Heidelberg: uitgeverij, 1964.
- Scarborough J. Medical terminologies: classical origins, Norman (Oklahoma) en Londen: 1992.
- Skoda F. Médecine ancienne et métaphore. Le vocabulaire de l'anatomie et de la pathologie en grec ancien. Parijs: Peeters, 1988.
- Smith WD. 'Physiology in the Homeric poems', Transactions and proceedings of the American Philological Association 97, 1966: 547-56.
- Woordenboek der Oudheid s.v. haruspices.